

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378: 331.101.26

Викл. О.В. Босак; викл. Н.Н. Рим – Львівський
інститут банківської справи НБУ

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПОСЛУГ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано основні тенденції формування ринку послуг професійної освіти в умовах формування економіки знань. Розглянуто трансформаційні процеси функціонування освітньої системи. Досліджено параметри попиту на послуги вищої освіти, яка є однією із визначальних детермінант розвитку інших сегментів професійної освіти.

Ключові слова: ринок, послуга професійної освіти, освіта, вища освіта, економіка знань.

Teacher O.V. Bosak; teacher N.N. Rym – L'viv bank institute of NBU

Tendencies of forming of market of services of trade education

The basic tendencies of forming of market of services of trade education are analysed in the conditions of forming of economy of knowledge's. The processes of transformations of functioning of the educational system are considered. Explored parameters of demand on services of higher education which is one of determining of development of other segments of trade education.

Keywords: market, favour of trade education, education, higher education, economy of knowledges.

Вступ. Розвиток освіти є стратегічним ресурсом подолання кризових процесів, покращання людського життя, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені. Глобалізація суспільного розвитку, а саме, зближення націй та держав, створення спільного економічного та інформаційного простору, перехід від постіндустріальних до науково-інформаційних технологій, значною мірою базується на інтелектуальній власності та знаннях і визначила основні стратегічні напрями розвитку вищої освіти України. Система вищої освіти стала на шлях пошуку механізмів і технологій узгодження крупномасштабного потоку знань та людської здатності їх творчо засвоювати. Ці тенденції в сукупності призвели до того, що в Україні освіта і наука визнані пріоритетними, мають державну підтримку, сприяють інноваційному розвитку економіки і конкурентоспроможності країни на європейському та світовому ринках.

Постановка проблеми. Ситуація, яка складається на вітчизняному ринку послуг професійної освіти, з кожним роком стає дедалі напруженішою. Основними причинами цього є, по-перше, строгий відбір освітніх закладів, які прагнуть працювати на ринку. Окрім цього, необхідно зазначити, що на ринок починає виходити дедалі більше комерційних вищих навчальних закладів, які завдяки своїй мобільності, розвиненій матеріально-технічній базі і, деякою мірою більш гнучкій ціновій політиці, забезпечують поступове збіль-

шення своєї частки на ринку послуг професійної освіти. По-друге, скорочення бюджетного фінансування освіти вимагає від вищих навчальних закладів постійного пошуку інших джерел залучення фінансових ресурсів для свого стабільного розвитку. І, по-третє, входження України в Європейський освітній і науковий простір істотно загострить конкурентну боротьбу між вітчизняними і зарубіжними вищими навчальними закладами, внаслідок якої вітчизняні вищі навчальні заклади виявляться практично неконкурентоспроможними стосовно іноземних.

За таких умов, дедалі більше уваги приділятися ролі професійної освіти в забезпеченні сталого регіонального розвитку та створення механізмів підвищення доступності послуг професійної освіти для населення в умовах її комерціалізації. А це, своєю чергою, визначає необхідність і актуальність цієї теми, яке спрямоване на формування ринку відповідних послуг та забезпеченні регіоналізації та соціальної зорієнтованості.

Отже, метою статті є з'ясувати основні тенденції розвитку ринку послуг професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійна освіта поєднує різні складові, пропорції між якими залежать від профорієнтаційних уподобань населення, державної освітньої політики, потреб ринку праці тощо. В Україні відбувається трансформація освіти у бік збільшення ринкового випуску та скорочення неринкового, що проявилось у швидкому зростанні питомої ваги платних послуг у загальному обсязі послуг освіти. За 1995-2007 рр. обсяг ринкових послуг освіти виріс більш ніж у 9 разів. Наприклад, якщо в 1995 р. послуги освіти становили 2,8 % величини платних послуг, наданих населенню, то в 2007 р. – уже 5,9 % [1].

Намітилась тенденція до швидкого зростання попиту на послуги вищої освіти, особливо за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліст і магістр. Можна стверджувати, що в умовах скорочення чисельності населення і його постаріння, з одного боку, та поступового зростання рівня грошових доходів населення, з іншого, параметри попиту на послуги вищої освіти та доступу до таких послуг є однією із визначальних детермінант розвитку інших сегментів професійної освіти, насамперед професійно-технічного.

Як засвідчує проведений аналіз, на ринку послуг вищої освіти ще зберігається деяке перевищення попиту над пропозицією при поступовому скороченні розриву між ними. Підвищений попит характерний для певних спеціальностей (право, фінанси, банківська справа, стоматологія, окремі спеціальності у сфері транспорту та ін.) у державних ВНЗ, насамперед на денній формі навчання за кошти бюджету. Водночас, у багатьох недержавних закладах спостерігається перевищення пропозиції над попитом (наприклад, за напрямками підготовки "промисловість", "економіка", "освіта", "транспорт" у ВНЗ I–II рівнів акредитації конкурс практично відсутній), що, згідно з ринковими законами, повинно призвести до поліпшення якості обслуговування, або ж зменшення вартості послуг.

Зближення попиту та пропозиції послуг відбулося за рахунок: 1) збільшення ринкового випуску державними ВНЗ; 2) швидкого розвитку недержав-

ної вищої освіти. У 2007 р. навчальними закладами, діяльність яких фінансується за кошти бюджету, було реалізовано ринкових послуг ВО на суму 2977,5 млн. грн., що в діючих цінах на 21,7 % більше величини попереднього року [1, с. 171]. Такий швидкий ріст зумовили: збільшення чисельності студентів, які навчаються за кошти юридичних і фізичних осіб, розвиток нових платних видів обслуговування, наприклад дистанційної освіти та різноманітних допоміжних курсів, а також подорожчання послуг (згідно з офіційними даними про індекси цін [2, с. 68], за 2000-2007 рр. їхня реальна вартість зросла на 49,4 %).

У державних ВНЗ I – II рівнів акредитації протягом 2000/01-2006/07 н. р. на фоні загального зменшення контингенту студентів на 10,8 %, чисельність студентів, які навчаються за кошти фізичних і юридичних осіб, зросла на 9,5 %, а їх частка серед усіх студентів – з 36,7 до 42,1 %; у ВНЗ III–IV рівнів акредитації – відповідно на 84,1 % та з 45,6 до 58,8 %. Водночас, за 2006/2007 н. р. питома вага "бюджетників" у ВНЗ I–II рівнів акредитації становила 52 %; відповідно ВНЗ III–IV рівнів акредитації – 35 %. У розрахунку на 10 тис. населення кількість осіб, які навчались за кошти бюджету у ВНЗ I–II рівнів акредитації на початок 2007 р. становила 54 особи, III–IV рівнів акредитації – 164 особи за цільового нормативу, визначеного ст. 64 Закону України "Про вищу освіту", відповідно 100 і 180 осіб.

Як засвідчує аналіз структури прийому до ВНЗ, схожі тенденції існуватимуть у середньостроковій перспективі.

Питома вага "комерційних" студентів істотно різниться за рівнями та напрямками підготовки. Серед зарахованих за освітньо-кваліфікаційним рівнем "молодший спеціаліст" вона становить 44,3 %, "бакалавр" – 56,0 %, "спеціаліст" – 54,5 %, "магістра" – 47,2 %. На популярні нині економічні спеціальності, міжнародні відносини та право припадає близько половини прийому всіх комерційних студентів. Так, частка комерційних студентів серед усіх зарахованих на ці спеціальності становила в 2007 р. від 70 до 83 %. Високою вона теж була за напрямками підготовки: "фармація" – 81,7 %, "психологія" – 81,2 %, "соціологія" – 73,7 %. Натомість на технічних спеціальностях "механіка", "фізика", "прикладна фізика" та деяких інших була меншою за 10 %.

Однією з причин таких змін є недостатні обсяги бюджетного фінансування вищої освіти в умовах зростаючого попиту на неї. У середньому за 2000-2007 рр. на вищу освіту виділялося 5,8 % видатків зведеного бюджету України, що порівнювано з показниками розвинутих країн, однак у розрахунку на одну особу в доларах США за ПКС поступається в декілька разів.

Подальше збільшення обсягів бюджетного фінансування ВО може відбуватися лише пропорційно зростанню бюджетних надходжень, оскільки можливість перерозподілу коштів на користь галузі практично вичерпана: по-перше, дефіцит фінансових ресурсів відчувають усі складові соціальної сфери, при цьому в 2002-2007 рр. на соціально-культурні заходи припадало понад половину бюджетних видатків (у 1995 р. – 38,4 %), що загрожувало відновленням негативної динаміки розвитку реального сектора економіки через брак інвестицій і науково-технічних інновацій; по-друге, в умовах бюджетно-

го дефіциту кошти доцільно перерозподіляти на потреби підвищення доступності загальнообов'язкових рівнів освіти, які формують базові знання.

Однією з тенденцій розвитку вищої освіти України є зміна структури студентів за формами навчання. Упродовж 1995/96-2006/07 н. р. питома вага студентів денної форми зменшилася з 69,6 до 58,7 %, натомість заочної збільшилася з 27,7 до 40,9 %. За умов зростаючого попиту на ВО, з одного боку, та дефіциту фінансових ресурсів у ВНЗ і низького рівня доходів населення, з іншого, розвиток заочної освіти здебільшого розглядається як спосіб здешевлення вартості послуг, оскільки потребує менших затрат порівняно з денною формою навчання. На першочергову роль цього чинника вказують:

- наявність істотних відмінностей структури студентів між ВНЗ різних форм власності. У навчальних закладах державної та комунальної форм власності частка студентів денної форми навчання порівняно з 1995/96-2006/07 н. р. змінилася з 69,9 до 60,7 % (74,5 % у ВНЗ I – II та 57,8 % – III – IV рівнів акредитації), тоді як у приватних – з 62,7 до 47,6 % (71,0 % у ВНЗ I – II та 44,1 % – III – IV рівнів акредитації);
- випереджаюче зростання попиту на заочну освіту з боку студентів, які навчаються за кошти фізичних осіб;
- зміна співвідношення між формами навчання відбулася за рахунок ВНЗ II – IV рівнів акредитації, попит на ринкові послуги яких є істотно вищим порівняно з навчальними закладами нижчих рівнів. Якщо у ВНЗ I – II рівнів акредитації питома вага студентів заочної форми навчання істотно не змінилася (23,5 % у 1995/96 н. р. і 25,2 % у 2006/07 н. р.), то у ВНЗ III – IV рівнів вона збільшилася з 30,6 до 44,1 %.

Підсумовуючи сказане вище, треба зазначити декілька важливих положень: моніторинг якості освіти має бути повним, постійним, прозорим, об'єктивним; якість і акредитація, які міцно пов'язані між собою, висувують перед непогано розвиненою нашою системою ліцензування й акредитації нові завдання щодо використання європейських стандартів якості, і тому наша участь в європейській мережі з гарантування якості у вищій освіті обов'язкова вже в найближчий час; контроль якості повинен зосередитися не тільки на контролі навчального процесу, кадрів, науково-методичного забезпечення, матеріальної бази тощо, а, насамперед, на контролі знань студентів і особливо випускників, визначаючи їхню компетентність і спроможність задовольняти вимоги ринку праці; акредитуватися мають не тільки навчальні заклади і спеціальності, але й окремі освітні програми, це те, з чим поки що ми не стикалися; окрім внутрішньої оцінки якості, неминуча зовнішня оцінка, яка надає змогу оцінювати навчальні програми за межами своєї країни за загальними критеріями.

Висновки. Отже, аналіз трансформаційних процесів у вітчизняній вищій освіті вказує на те, що попит на відповідні послуги значною мірою відображає не зростання прихильності населення цінностям одержання професійних знань, а потребу в освіті як статусному інструменті або інтереси, не пов'язані з соціально-економічними функціями освіти, насамперед йдеться про можливість одержання відстрочки від служби в армії. Нинішнє зростання доступності вищої освіти не сприяє виконанню нею головних завдань, а саме

формування трудових ресурсів і примноження людського потенціалу країни. Одержані після завершення циклу навчання професійні знання та навички не достатні для забезпечення повноцінної професійної діяльності й особистісної самореалізації. Статусна роль такої освіти девальвується прямо пропорційно її масовості, що, своєю чергою, пов'язане з наростанням соціального невдоволення і претензій до системи вищої освіти.

Література

1. Діяльність підприємств сфери послуг: Стат. бюл. – К.: Держкомстат України, 2007. – 175 с.
2. Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К.: Держкомстат України, 2005. – 591 с.

УДК 811.111:81'276

Асист. Л.Т. Миклаш – НЛТУ України, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ІСТОРИЧНЕ ТЛО

Розглядаються основні віхи історичного розвитку, що зумовили появу американського варіанта англійської мови.

Ключові слова: історичний розвиток, національна мова, мовна система, формування нації, діалект, мова-метрополії.

Assist. L.T. Myklash – NUFWT of Ukraine, L'viv

Peculiarities of the American Variant of the English Language: Historical Background

The article considers the main points in the historical development that caused the specific features of the American variant of the English language.

Keywords: historical development, national language, language system, nation formation, dialect, metropolitan language

Тривалий час більшість англомовних друкованих видань була зорієнтована на британський варіант англійської мови. Рекомендована вимова, словниковий запас чи інші складники у вивченні мови залишаються британомовними. Вплив англійської, якою розмовляють у США, зумовлений посиленням значення цієї держави на міжнародній арені після Другої Світової війни. З огляду на пожвавлення туристичних подорожей, фахових стажувань, обмінів інформацією, пресою, літературою чи продукцією кінематографу, телебачення, реклами і т. ін., дедалі частіше натрапляємо на невідповідності, які дещо різняться від загального британського слововжитку.

Всебічний розгляд питань мовної диференціації в контексті лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників є предметом для глибоких мовознавчих досліджень і узагальнення різних думок і позицій. Дослідженню питання варіантології англійської мови і, американського варіанта зокрема, присвячено чимало праць як закордонних науковців (R. Berndt, A. Markwardt, R. Quirk, D. Crystal, R. McDavid, K. Janicki), так і вітчизняних вчених (Ю. Зацний, Р. Кріцберг, О. Швейцер, Ю. Жлуктенко). Однак не вдалося відшукати у вітчизняних публікаціях чіткого, стислого і менш-більш логічного викладу істо-